

Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa

Valtioneuvoston toimenpideohjelma
rasismin torjumiseksi ja
yhdenvertaisuuden edistämiseksi

LUONNOS 30.4.2024

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Publication distribution

**Institutional Repository
for the Government
of Finland Valto**

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Tuplaklikkaa ja kirjoita ministeriö
Klikkaa ja valitse tekijänoikeustaso

ISBN pdf: VNK täyttää

ISSN pdf: VNK täyttää

ISBN painettu: VNK täyttää

ISSN painettu: VNK täyttää

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024 Finland (kieliversioissa)

Paino: Grano Oy, 2024

Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismin torju- miseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

VNK täyttää, sarja ja numero		Teema	Yhdenvertaisuus
Julkaisija	Valtioneuvoston kanslia		
Tekijä/t			
Toimittaja/t			
Yhteisötekijä	Valtioneuvoston kanslia		
Kieli	Suomi	Sivumäärä	46
Tiivist	Napsauta ja kirjoita tiivistelmä, enintään 1 400 merkkiä. Paina kappaleen lopussa Enter.		

Klausuuli	VNK täyttää		
Asiasanat	Napsauta ja kirjoita https://finto.fi/juho/fi/		
ISBN PDF	VNK täyttää	ISSN PDF	VNK täyttää

ISBN nid. VNK täyttää

ISSN painettu VNK täyttää

Asianumero Napsauta ja kirjoita

Hankenumero Napsauta ja kirjoita

Julkaisun osoite VNK täyttää

Sisältö

1	Tiivistelmä.....	8
1.1	Tilannekuva ja toimintaympäristö	8
1.2	Toimenpideohjelman tavoitteet ja linjaukset.....	9
1.3	Toimenpideohjelman toimenpidekokonaisuudet	10
1.3.1	Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet	10
1.3.2	Kasvatus ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka	11
1.3.3	Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys	11
1.3.4	Rasistisen häirinnän ja väkivallan torjunta.....	11
1.3.5	Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet	12
1.4	Toimenpideohjelman toimeenpano ja seuranta	12
2	Toimenpideohjelman tausta ja fokus	13
3	Määrätietoisesti kohti sosiaalisesti kestävä, yhdenvertaisten mahdollisuuksien Suomea	15
3.1	Yhdenvertaisuuslainsäädäntö antaa vankan pohjan rasismien vastaiselle työlle	15
3.2	Yhdenvertaisuuden lupauksesta kohti yhdenvertaisuuden toteutumista.....	16
3.3	Toimenpideohjelman linjaukset rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.....	18
4	Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet	20
4.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	22
4.2	Yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvä yhteistyö ja toimijuus	22
4.3	Yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvä tietopohja	24
4.4	Eri väestöryhmien väliset suhteet valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.....	26
4.5	Muut toimet	27
5	Kasvatus ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka.....	29
5.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	31

5.2	Yhdenvertaisuuden, syrjimättömyyden ja tasa-arvon sekä ihmisoikeuksien toteutuminen liikunnan, urheilun ja nuorisotyön alalla.....	32
5.3	Yhdenvertaisuus ja moninaisuus taiteen ja kulttuurin sekä vapaa-ajan toiminnassa	33
6	Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys	35
6.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	36
6.2	Muut työelämän monimuotoisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävät toimet	36
7	Rasistisen häirinnän ja väkivallan torjunta	38
7.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	39
7.2	Antisemitismin torjuntaan liittyvät toimet Suomessa	39
8	Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet.....	41
8.1	Teeman läpileikkaavat toimenpiteet	42
8.2	Ministeriöiden tulosohejaus väylänä edistää hallinnonalojen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä	42
8.3	Yhdenvertaiset mahdollisuudet ja monimuotoisuus valtioneuvoston rekrytoinneissa ja työpaikkailmoituksissa	43
9	Toimenpideohjelman seuranta ja arviointi	45
Lähteet		Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

VNK TÄYTTÄÄ, MINISTERIÖN JULKAISUSARJAN NIMI JA JULKAISUN VUOSI : SARJANUMERO.

ESIPUHE

1 Tiivistelmä

Valtioneuvoston kanslian toimenpideohjelma yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa perustuu tiedonannolle, jonka pääministeri Petteri Orpon hallitus antoi eduskunnalle 31.8.2023.

Toimenpideohjelman valmistelussa on huomioitu tiedonannon valmistelua varten toteutettujen kuulemisten kautta saadut aineistot, Yhdenvertainen Suomi – toimintaohjelman arviointiraportti sekä toimintaohjelmasta saatu sidosryhmäpalaute.

Toimenpideohjelma käsittelee tiedonannon tapaan yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä. Toimenpideohjelman kärkenä ovat aktiiviset ja konkreettiset toimet rasismien torjumiseksi. Muita syrjintäperusteita kuten ikää, vammaisuutta ja seksuaalista suuntautumista sekä sukupuolten tasa-arvoa käsitellään läpileikkaavasti toimenpiteissä, jotka perustuvat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien edistämismahdollisuuksien toimeenpanoon.

Toimenpideohjelman tavoitteena on antaa uutta vauhtia valtioneuvoston rasismien vastaiselle työlle, jotta yhdenvertaiset mahdollisuudet voisivat aidosti toteutua jokaisen tässä maassa asuvan elämässä. Toimenpideohjelma on työkaluna kokonaisvaltainen ja mahdollistaa eri tasoilla ja eri elämänalueilla toteutettavien toimenpiteiden edistämisen koordinoitusti.

1.1 Tilannekuva ja toimintaympäristö

Suomen yhdenvertaisuuspolitiikkaa on muovannut hyvin vahvasti Suomen jäsenyys Euroopan Unionissa, ja Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntö onkin kehittynyt nopeasti EU-lainsäädännön myötä yhdeksi EU:n vahvimista. Vuoden 2015 lakimuutos laajensi syrjinnän kiellon kattamaan iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen. Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien edistämismahdollisuudet ulottavat lainsäädännön rakenteellisen syrjinnän torjumiseen.

Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien yhdenvertaisuuden edistämismuodollisuudet on täytetty useimmiten muodollisesti, mutta tavoitteellisuuteen ja vaikuttavuuteen ei panosteta riittävästi.

Ulkomaalaistaustaisen väestön osuus Suomen koko väestöstä on kasvanut 2000-luvulla merkittävästi. Siinä missä ulkomaalaistaustaiset muodostivat vuonna 2000 pienen vähemmistön, tulevaisuudessa kyse on merkittävästä väestöosasta. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan Suomen ulkomaalaistaustainen väestö voi kasvaa vuoteen 2040 mennessä miljoonaan henkilöön. Tämä haastaa hallintoa nykyistä huomattavasti laajemmin. Yhdenvertainen viranomaistyö tukee yhteiskunnallista osallisuutta ja eri väestöryhmien kokemusta kuuluvuudesta suomalaiseen yhteiskuntaan.

Moni Suomessa syntynyt ulkomaalaistaustainen nuori on kokenut arkiympäristöissään rasismia sekä syrjivää kohtelua, ja se aiheuttaa turvattomuutta ja ulkopuolisuuden kokemusta. Rasisminvastainen työ ja aidon yhdenvertaisuuden toteutumiseen tähtäävät toimet ovat ennaltaehkäisevää työtä, joka edistää myös laajempaa yhteiskunnallista koheesiota. Myös kansalaisjärjestöjen ja uskonnollisten yhdyskuntien toimilla on suuri merkitys, koska niillä on viranomaisia läheisempi yhteys eri taustaisten etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen yhteisöihin.

1.2 Toimenpideohjelman tavoitteet ja linjaukset

Tämän toimenpideohjelman tarkoituksena on toimeenpanna tiedonannossa tehtyjä linjauksia. Toimenpiteet myös jatkavat sitä työtä, jota viime vuosikymmeninä Suomessa on jo tehty rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Valitut toimenpiteet pohjautuvat edellisen hallituksen aikana tehdyn työn arviointiin, Suomen ihmisoikeussopimuksia valvovilta elimiltä saatuihin suosituksiin, käytettävissä olevaan tutkimustietoon ja strategisen ennakoinnin kautta saatavilla olevaan tietoon. Tilannekuvaa täydentää sidosryhmiltä kerätty mittava aineisto, jonka pohjalta toimenpideohjelman painotukset ja läpileikkaavat linjaukset on valittu.

Tiedonannon pohjalla olleet neljä tavoitetta muodostavat myös tämän toimenpideohjelman perustan: 1) Yhteiskunnan eriarvoistavien rakenteiden purkaminen työmarkkinoilla ja muualla yhteiskunnassa, 2) Hyvien väestösuhteiden vahvistaminen, 3) Työmarkkinoille pääsyn edistäminen, 4) Rasismia koskevan tietopohjan vahvistaminen. Toimenpideohjelman valmistelussa on lisäksi erisidosryhmien kautta noussut esiin tarve uusille avauksille rasismiin vastaisessa työssä sekä lisähuomio nuorten yhdenvertaisuuden edistämiseen. Ne on valittu toimenpideohjelman läpileikkaaviksi linjauksiksi.

1.3 Toimenpideohjelman toimenpidekokonaisuudet

Toimenpideohjelma sisältää uusia avauksia yhteiskunnallisen ilmapiirin ja väestöryhmien välisten suhteiden parantamiseen, tietoisuuden lisäämiseen haasteista ja ratkaisuista sekä erityisesti työelämässä ja koulutuksessa tapahtuvan rasismien ja syrjinnän torjumiseen. Resursseja kohdennetaan myös jo hyviksi havaittujen toimien vahvistamiseen ja laajentamiseen. Tulevaisuuden yhteiskunnallisen koheesion ja demokratian kannalta erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen. Toimenpideohjelman puitteissa kehitetään julkishallinnon toimia, ja tehostetaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslain mukaisten edistämisvelvollisuuksien toteutumista. Valtionhallinnon lisäksi työhön tarvitaan mukaan paikallistason toimijat, eli kunnat, hyvinvointialueet ja muut viranomaiset. Yhteistyötä tehdään toimenpideohjelman toimeenpanon aikana laajasti yhteiskunnan eri toimijoiden, kuten kansalaisjärjestöjen kanssa.

Toimenpidekokonaisuudet mukailevat tiedonannon toimenpidekokonaisuuksia.

1.3.1 Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet

Valtioneuvoston kanslian ja pääministerin johdolla käydään yhteiskunnallista keskustelua rasismien vastaisen ja laajemmin yhdenvertaisuuden edistämistyön suunnasta. Laajan ja koko hallituskauden mittaisen rasisminvastaisen

kampanjan kautta työhön kutsutaan mukaan kaikki yhteiskunnan toimijat. Keskustelun pohjalte tuotetaan uutta tietoa sekä koko väestön asenteista että tunnistetuista haasteista. Edesautamme dialogia hankalista aiheista yhteiskunnan eri tasoilla. Hyvien väestösuhteiden edistämiseen tähtääviä toimia tuetaan erityisesti alue- ja paikallistasolla.

1.3.2 Kasvatus ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka

Koulutusjärjestelmän eri tasoilla toimivia ammattilaisia tuetaan yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen toimien suunnittelussa ja kohdentamisessa. Erityistä huomiota kiinnitetään henkilökunnan osaamiseen tunnistaa rasistista kiusaamista ja tukea ja ohjata rasismia kohdanneita nuoria. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikassa vahvistetaan läpileikkaavasti yhdenvertaisuuden huomioimista ministeriön rahoittamassa toiminnassa ja sektoreiden informaatio-ohjauksessa.

1.3.3 Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

Toimenpideohjelman toimilla parannetaan työnantajien tietoisuutta ja osaamista yhdenvertaisuuden edistämisen sekä monimuotoisuusjohtamisen käytännöistä tarjoamalla koulutusta ja tuottamalla materiaaleja. Pääministerin pyöreän pöydän keskustelusta saatiin myös uusia toimenpidesuosituksia työelämän yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

1.3.4 Rasistisen häirinnän ja väkivallan torjunta

Antisemitismi on lisääntynyt Suomessakin tiedonannon antamisen jälkeen ja antisemitismin vastaiset toimet on koottu erilliseksi kokonaisuudeksi toimenpideohjelmaan. Toimenpideohjelman toimilla tuotetaan tietoa uskonnollisten vähemmistöjen kokemuksista yhdenvertaisuudesta, toteutetaan koulutusta eri kohderyhmille, jotta he osaisivat paremmin työssään tunnistaa rasistisen häirinnän ja väkivallan, ja tukea niiden uhreja.

1.3.5 Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet

Toimenpideohjelman toimilla tehostetaan yhdenvertaisuustyön ohjausprosessia valtionhallinnossa, erityisesti tulohajauksessa. Tavoitteena on käynnistää toimia, joilla saadaan aikaan todellista muutosta virastojen toimintakulttuureissa ja henkilöstörakenteessa. Tämän tueksi tuotetaan koulutuksia, tietopohjaa ja muita käytännön työkaluja.

1.4 Toimenpideohjelman toimeenpano ja seuranta

Toimenpideohjelmaa toimeenpannaan valtioneuvoston kanslian johdolla yhdessä muiden ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Työtä seuraa valtioneuvoston poikkihallinnollinen hankeryhmä. Työn etenemistä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan hallituksen puoliväliriihen yhteydessä vuonna 2025, jolloin voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön uusia toimia hallituskauden toiselle puoliskolle. Tarkistuspistettä varten laaditaan väliraportti, johon kootaan tietoa toimeenpanon toteutumisesta siihen mennessä, sekä mahdollisesti esiin nousseita kehittämistarpeita.

Toimenpideohjelman huolellinen seuranta ja arviointi mahdollistavat pitkäjänteisen ja tietopohjaisen työn yhdenvertaisuuden edistämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Toimenpideohjelman seurantaan ja arviointiin osallistetaan laajasti eri sidosryhmiä, kuten rasismia ja syrjintää kohtaavat yhteisöt, kansalaisjärjestöt, aiheen parissa työskentelevät edustukselliset järjestöt, keskeiset viranomaiset sekä työelämän toimijat.

2 Toimenpideohjelman tausta ja fokus

Tämä toimenpideohjelma on osa valtioneuvoston tiedonantoa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tiedonannossa todetaan toimenpideohjelmasta seuraavasti:

”Hallitus valmistelee Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelman¹ jatkon hallitusohjelman pohjalta. Ohjelman laadinta, toimenpiteiden koordinaatio ja seuranta tehdään pääministerin ja valtioneuvoston kanslian johdolla. Hallitus ohjaa riittävät resurssit toimenpiteille budjettiriihessä menokehysten puitteissa. Ohjelma laaditaan ottamalla huomioon EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelma 2020–2025. Hallitus arvioi tilannetta ja jatkotoimien tarvetta puoliväliriihessään vuonna 2025. Jatkotyö tehdään laajasti osallistaen ja siinä hyödynnetään tämän tiedonannon valmistelussa toteutettua kuulemiskierrosta.”²

Tämä toimenpideohjelma perustuu yhdenvertaisuustiedonannon tavoitteisiin ja toimenpidekokonaisuuksiin, jotka hyväksyttiin osana valtioneuvoston periaatepäätöstä. Toimenpideohjelman on valmistellut tiedonannon toimeenpääntöön nimitetty hankeryhmä, jossa ovat edustettuina kaikki ministeriöt. Valtioneuvoston kansliassa toimiva sihteeristö on koordinoanut valmistelua.

Toimenpideohjelman valmistelussa on huomioitu tiedonannon valmistelua varten toteutettujen kuulemisten kautta saadut aineistot, Yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelman arviointiraportti sekä toimintaohjelmasta saatu sidosryhmäpalaute.

Toimenpideohjelma käsittelee tiedonannon tapaan yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä, kärsenä aktiiviset ja konkreettiset toimet rasismien torjumiseksi. Muita syrjintäperusteita kuten ikää, vammaisuutta ja seksuaalista suuntautumista sekä sukupuolten tasa-arvoa käsitellään läpileikkaavasti toimenpiteissä,

¹ Sanna Marinin hallitusohjelman mukainen Yhdenvertainen Suomi – valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi hyväksyttiin syksyllä 2021 ja sitä toimeenpantiin kevääseen 2023 saakka. Linkki ohjelmaan: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163577>

² Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165110>

jotka perustuvat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien edistämismääräysten
toimeenpanoon.

3 Määrätietoisesti kohti sosiaalisesti kestävää, yhdenvertaisten mahdollisuuksien Suomea

3.1 Yhdenvertaisuuslainsäädäntö antaa vankan pohjan rasismin vastaiselle työlle

Yhdenvertaisuus on yksi keskeisimmistä perusoikeuksista suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntö on kehittynyt 2000-luvulla nopeasti EU-lainsäädännön myötä yhdeksi Euroopan Unionin vahvimmista. Ensimmäinen yhdenvertaisuuslaki hyväksyttiin vuonna 2004, ja sen tarkoituksena oli edistää ja turvata kansalaisten yhdenvertaisten palvelujen toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Vuonna 2015 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä syrjinnän kieltö kattaa nykyään iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella tapahtuvan syrjinnän kaikille elämänalueilla. Vuoden 2023 osittaisuudistus vahvisti lakia entisestään.

Laissa määritellyt viranomaisten, varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä työnantajien edistämisvelvollisuudet ulottavat lainsäädännön työkalupakin rakenteellisen syrjinnän tunnistamiseen ja torjumiseen.

Tutkimusten mukaan tietoisuudessa yhdenvertaisuuslaista ja siihen liittyvistä oikeussuojakeinoista on kuitenkin vielä parannettavaa. Samoin laissa määritellyt viranomaisen, varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä työnantajan yhdenvertaisuuden edistämisvelvollisuudet on täytetty

useimmiten muodollisesti, mutta tavoitteellisuuteen ja vaikuttavuuteen ei panosteta riittävästi.

Suomen yhdenvertaisuuspolitiikkaa on muovannut hyvin vahvasti Suomen jäsenyys Euroopan Unionissa sekä laajemmassa kansainvälisessä yhteisössä. Toisaalta globaalin yhteisön jäsenenä maailmanlaajuiset kehityskulut vaikuttavat myös Suomeen.

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana YK:n ja muiden kansainvälisten organisaatioiden piirissä solmittiin rasismien ja syrjinnän vastaisen työn kannalta merkittäviä ihmisoikeussopimuksia, jotka yhdessä kansallisen lainsäädännön kanssa muodostavat vahvan oikeudellisen pohjan yhdenvertaisen ja sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan rakentamiselle. Viime vuosikymmenten aikana työ on pitkälti keskittynyt sopimusten toimeenpanon valvontaan. Suomen kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusvalvontaelimiltä saamissa suosituksissa syrjintäkysymykset ovatkin nousseet hyvin vahvasti esiin. EU-tasolla on viime vuosinakin annettu merkittäviä lainsäädäntöaloitteita, joskin osa niistä kuten nk. yhdenvertaisuusdirektiivi³, on törmännyt joidenkin jäsenmaiden vastustukseen. EU-komission tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät politiikkaohjelmat ja niiden mukaiset toimet, kuten ohjeet, jäsenmaiden väliset työryhmät ja tapahtumat, muodostavat tärkeän viitekehyksen myös kansallisen tason toimille.

3.2 Yhdenvertaisuuden lupauksesta kohti yhdenvertaisuuden toteutumista

Keskustelua syrjinnästä ja rasismista käydään usein vähemmistökysymyksinä, mikä johtaa harhaan ongelman yhteiskunnallisen merkityksen suhteen. Pelkästään ulkomaalaistaustaisia henkilöitä oli Suomessa vuoden 2022 lopussa 508 173 henkilöä. Tämän lisäksi rasismia ja syrjintää voivat arjessaan kohdata monet muut väestöryhmät, kuten romanit, saamelaiset, muslimit ja juutalaiset.

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52008PC0426>

Näiden lisäksi myös vammaiset ja toimintarajoitteiset henkilöt sekä seksuaalivähemmistöihin kuuluvat henkilöt kokevat syrjintää eri elämänalueilla. Kuka tahansa voi myös kohdata syrjintää ikänsä tai sukupuolensa johdosta.

Edellä kuvatun väestön monimuotoisuuden lisäksi on huomioitava Suomen väestön nopea monimuotoistuminen. Toisen ja kolmannen sukupolven ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä kasvaa jatkuvasti, ja heidän uskonsa yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa on koetuksella syrjintään liittyvien kokemusten johdosta. Yhdenvertaisuuden edistämisen politiikkatoimia suunniteltaessa on huomioitava myös väestöpohjan alueelliset erot. Ulkomaalaistaustaisten kohdalla korostuu väestön keskittyminen kaupunkeihin ja erityisesti pääkaupunkiseudulle, josta löytyy omankielisiä yhteisöjä ja palveluita.

Yhdenvertaisuuskysymyksistä käydään tämän päivän Suomessa aktiivista yhteiskunnallista keskustelua. Viime aikaiset väestökyselyt kertovat, että suomalaiset myös pitävät tärkeänä viranomaisten toimia yhdenvertaisuuden edistämisestä. Yhdenvertaisuustyötä tehdään tänä päivänä lukemattomien toimijoiden toimesta. Viranomaisten työn kannustimena on lakisääteisten velvoitteiden täyttämisen lisäksi toiminnan aidon saavutettavuuden parantaminen.

Monet tutkimukset ja selvitykset ovat viime vuosina osoittaneet, että politiikka-toimista huolimatta rasismia ja syrjintää esiintyy suomalaisen yhteiskunnan eri palveluissa ja tasoilla. Tämä osoittaa, että yhdenvertaisuustyö tarvitsee uusia avauksia ja uusia panostuksia johtaakseen haluttuun muutokseen. Sekä tiedonantoa edeltänyt julkinen keskustelu että valmistelun aikana järjestetyt kuulemiset toivat sitä viestiä, että julkiselta vallalta odotetaan konkreettisia panostuksia yhdenvertaisuuden lupauksen lunastamiseksi.

Aidosti yhdenvertaisen yhteiskunnan toteutuminen edellyttää pitkäjänteistä työtä eri tasoilla ja elämänalueilla. Suositus maille laatia kansallisia rasisminvastaisia toimintaohjelmia on peräisin YK:n rasisminvastaisesta maailmankonferenssista (WCAR) Durbanista vuodelta 2001. Toimintaohjelmien on todettu olevan tehokas ja kattava politiikkatyön väline, jonka avulla on mahdollista puuttua rasismiin konkreettisesti eri tasoilla.

3.3 Toimenpideohjelman linjaukset rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon tarkoituksena oli jatkaa ja vauhdittaa sitä työtä, jota viime vuosikymmeninä Suomessa on jo tehty rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tämä toimenpideohjelma tarkoittaa tiedonannossa tehtyjä linjauksia konkreettisilla toimenpiteillä. Valitut toimenpiteet pohjautuvat edellisen hallituksen aikana tehdyn työn arviointiin, Suomen ihmisoikeussopimuksia valvovilta elimiltä saatuihin suosituksiin, käytettävissä olevaan tutkimustietoon ja strategisen ennakkoinnin kautta saatavilla olevaan tietoon. Tilannekuvaa täydentää sidosryhmiltä kerätty mittava aineisto, jonka pohjalta toimenpideohjelman painotukset ja läpileikkaavat linjaukset on valittu.

Valtioneuvoston tiedonannon valmistelussa kuultiin yli sataa eri toimijaa ja heiltä pyydettiin näkemyksiä tarvittavista toiminnoista Yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelman jatkona. Nämä huomioiden seuraavat neljä tavoitetta muodostavat tiedonannon perustan:

- **Yhteiskunnan eriarvoistavien rakenteiden purkaminen työmarkkinoilla ja muualla yhteiskunnassa,**
- **hyvien väestösuhteiden vahvistaminen,**
- **työmarkkinoille pääsyn edistäminen,**
- **rasismia koskevan tietopohjan vahvistaminen.**

Toimenpideohjelman valmistelussa on lisäksi eri sidosryhmien kautta noussut esiin tarve uusille avauksille rasismin vastaisessa työssä sekä lisähuomio nuorten yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Toimenpideohjelman läpileikkaaviksi linjauksiksi on valittu lisäksi seuraavat:

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Rasisminvastaista ja yhdenvertaisuuden edistämiseen pyrkivään työhön osallistuu jo nykyisellään ympäri maata valtava joukko toimijoita niin kansalaisyhteiskunnassa kuin viranomaiskentällä ja yksityisellä sektorillakin. Valtioneuvostolla on kuitenkin tärkeä rooli yhdenvertaisuustyöhön kannustamisessa, sekä sen johtamisessa ja viitoittamisessa. Yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelmasta tehdyssä arvioinnissa todettiin, että toimintaohjelman rahoitus ei saa olla vain hankerahoituksen varassa vaan poliittisen johdon tulisi varata siihen riittävät resurssit. Petteri Orpon hallitus on osoittanut 6 miljoonan euron määrärahan tiedonannon toimeenpanoon. Tämä mahdollistaa sen, että toimenpideohjelmalla voidaan tehdä uusia avauksia kysymyksissä, jotka vaativat huomiota sekä kohdistaa lisäresursseja tärkeisiin toimiin, jotka ovat vielä kesken.

Lisäpanostukset nuorten yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen

Sekä kotimaassa että EU-tasolla toteutetut tutkimukset ovat osoittaneet, että Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset nuoret tunnistavat hyvin itseensä kohdistuvan syrjinnän ja rasismien, ja nämä kokemukset heikentävät nuorten hyvinvointia, sekä luottamusta yhteiskuntaan ja omiin mahdollisuuksiin. Toisen ja kolmannen sukupolven ulkomaalaistaustaisten määrä kasvaa Suomessa, minkä myötä yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamisesta on tullut kysymys, joka vaikuttaa koko yhteiskunnan suuntaan. Nuorta ympäröivien yhteiskunnan rakenteiden tulee tukea yhdenvertaisuuden toteutumista. Yhdenvertaisuustyössä tulee konkreettisten toimien lisäksi huomioida vähemmistönuorten oma osallisuus toimien suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa. Näin voidaan edistää nuorten kokemusta yhdenvertaisuuden aidosta toteutumisesta.

4 Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen, hyvät väestösuhteet

Yhdenvertaisuuskysymyksistä käydään tänä päivänä Suomessa aktiivista yhteiskunnallista keskustelua. Valtaosa suomalaisista pitää hyvin tärkeänä, että julkinen valta edistää ihmisoikeuksia. Perusoikeusbarometrin⁴ mukaan 95% suomalaisista on sitä mieltä, että ihmisoikeudet ovat tärkeitä luotaessa reilumpaa yhteiskuntaa Suomessa. Toisaalta joulukuussa 2023 julkaistun Eurobarometrin⁵ suomalaisista vastaajista 69 % katsoi, että syrjinnän vastaiset toimet omassa maassa ovat tehokkaita, kun EU:ssa keskimäärin näin ajatteli 84 %.

Suomalaisten asenteista ja arvoista on viime vuosina tuotettu tietoa eri tutkimuslaitosten, esim. Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) toimesta, ja niiden perusteella on nähtävissä suuriakin eroja arvoissa ja asenteissa esimerkiksi eri-ikäisten ja eri koulutustaustaisten henkilöiden välillä. YLE:n Hyvin sanottu –hanke on tuottanut selvityksiä suomalaisten näkemyksistä keskustelukulttuurin tilasta. Yksi konkreettinen tulos selvityksistä on se, että suomalaiset toivoivat enemmän mahdollisuuksia rauhalliseen keskusteluun hankalistakin aiheista. Erätauco –säätöön kehittämä, suuren suosion saanut dialogimenetelmä on havaittu viranomaistenkin toimesta erittäin hyväksi työkaluksi hallinnon ja kansalaisten välisen vuoropuhelun edistämiseksi. Samalla dialogit tuottavat viranomaisille myös tietoa arjen kokemuksista politiikkatoimien suunnittelun pohjalle.

Kansainväliset ihmisoikeuksien sopimusvalvontaelimet ovat suosituksissaan toistuvasti kannustaneet Suomea vahvistamaan rasismiin vastaista työtä. Jäsenvaltioiden välisessä määräaikaistarkastelussa (UPR) vuonna 2022 Suomi

⁴ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163261>

⁵ Discrimination in the European Union - joulukuu 2023 - - Eurobarometer survey (europa.eu)

sai kymmeniä suosituksia muilta sopimusvaltioilta rasismiin ja syrjintään puuttumisen tehostamiseksi, esimerkiksi kannustusta toimien riittävälle resursoinnille ja järjestelmälliselle toteutukselle. Sopimusvalvontaelimet ovat nostaneet esiin valtion roolin yleisen asenneilmapiirin rakentamisessa, ja kannustavat viranomaisia toteuttamaan viestintäkampanjoita yhdenvertaisuuden edistämiseksi, rohkaisemaan julkisuuden henkilöitä ja etenkin poliitikkoja paitsi tuomitsemaan kaikenlaisen rasisin puheen, myös pyrkimään vahvistamaan niitä arvoja, jota tämänkaltaisen puhe uhkaa⁶. Suomea on myös kehoitettu edistämään vuoropuhelua viranomaisten ja etnisten vähemmistöjen kanssa, esimerkiksi vahvistamalla etnisten suhteiden neuvottelukuntaa (ETNO)⁷. Suomea on kannustettu vahvistamaan osallistavaa lähestymistapaa rasismin ja syrjinnän vastaisen työn toteuttamisessa, ja lisäämään etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden näkyvyyttä yhteiskunnassa, jotta Suomi voisi edistää kunnioitusta kulttuurista moninaisuutta kohtaan⁸.

⁶ Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea CERD 2017 ja Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ECRI 2019 ja Lapsen oikeuksien komitea 2023

⁷ Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, FCNM 2020

⁸ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea 2021

4.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Yhdenvertaisuustiedonannon toimeenpanon resurssit vauhdittavat kansallista yhdenvertaisuustyötä (VNK, 2024-2027)

Pyöreän pöydän keskustelut yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämistä pääministerin johdolla; vuosittain valittava teema (VNK, 2024-2027)

Rasismiin vastainen kampanja yhdessä työmarkkinajärjestöjen, urheilu-, kulttuuri- ja kansalaisjärjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. (VNK, 2024-2027)

Dialogien sarja, jonka tavoitteena on lisätä vuoropuhelua koko väestön keskuudessa rasismista ja sen vaikutuksista. (VNK, 2024-2027)

Erityistoimet nuorten yhdenvertaisuuden parantamiseksi

Etnisten suhteiden neuvottelukunnat laajentavat dialogitoimintaa lasten ja nuorten kohtaamasta rasismista, sekä järjestävät eri puolilla Suomea tilaisuuksia päättäjille nuorten kokemusten esiin tuomiseksi. (OM, 2024-2027)

4.2 Yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvä yhteistyö ja toimijuus

Yhdenvertaisuuden edistämisen kannalta keskeisiä toimijoita ovat ne, joilla on lakisääteinen velvollisuus torjua syrjintää ja edistää suunnitelmallisesti ja tietopohjaisesti yhdenvertaisuutta. Muita yhdenvertaisuuden toteutumiseen vaikuttavia tärkeitä toimijoita ovat kansalaisyhteiskunta, poliittiset päättäjät, media ja yritykset. Rasisminvastaisen työn kannalta tärkeitä yhteistyörakenteita ovat esimerkiksi valtakunnallisen ja paikallisen tason edustukselliset toimielimet: maahanmuuttajaneuvostot, romanityöryhmät, etnisten suhteiden neuvottelukunnat, romaniasiain neuvottelukunnat jne.

Tiedonannon puitteissa on tavoitteena lisätä eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa, sekä lisätä kansalaisjärjestöjen ja rasismia kohtaavien ryhmien osallisuutta toimenpideohjelman seurannassa ja arvioinnissa. Tämä vastaa myös yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelman arviointiin, jossa suositettiin, että toimintojen vaikuttavuusanalyysia tulisi laajentaa toteuttajatahojen sisäisestä analyysistä kohderyhmiltä saatuihin arvioihin.

Myös kansalaisyhteiskunta yleisemmin on julkisen keskustelun ja arjen vuorovaikutuksen luojana. Tiedonanto pyrkii mahdollistamaan myös tavallisille kansalaisille tietoisuuden lisäämisen yhdenvertaisuudesta ja osallistumisen yhdenvertaisuuden edistämiseen omassa ympäristössään.

Toimenpideohjelman toimet:

- Järjestetään vuosittainen järjestöfoorumi tiedonannon teemoista ja toimenpideohjelman arvioinnista. (VNK, 2024-2027)
- Järjestetään temaattisia sidosryhmätilaisuuksia läpi hallituskauden yhdessä eri toimijoiden kanssa. Yhteistyötahoina esim. kunnat, seurakunnat, valtionhallinto, kansalaisjärjestöt, etnisten suhteiden neuvottelukunnat, romaniasiain neuvottelukunnat. (VNK, 2024-2027)
- Tuetaan yhdenvertaisuutta edistävien järjestöjen toimintaedellytyksiä kansalaisjärjestöstrategian toimenpiteillä. (OM, 2024-2027)
- Järjestetään yhdenvertaisuustapahtuma, joka kokoaa yhteen esimerkiksi työ- ja kulttuurielämän ja kansalaisyhteisön toimijoita sekä viranomaisia. Tapahtuman tavoitteena on lisätä tietoisuutta verkostoitumisen ja vuoropuhelun kautta. (OM, VNK, OKM, 2024)

4.3 Yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvä tietopohja

Suomessa on kehitetty syrjinnän seurantaa valtioneuvostotasolla jo 1990-luvulta saakka. Nykyisellään kansallista syrjinnän seurantajärjestelmää koordinoi oikeusministeriö, joka tuottaa ja kokoaa muiden tuottamaa tietoa kokonaiskuvaksi yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Oikeusministeriö myös koordinoi syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmää, jonka puitteissa tutkimuslaitokset, viranomaiset ja kansalaisjärjestöt yhdessä pyrkivät tunnistamaan tiedonaukkoja ja kehittämään kansallista syrjinnän seurantaa. Viime vuosina on pyritty kehittämään EU-tason yhteistä tiedonkeruuta yhdenvertaisuuden toteutumisesta EU-komission ja EU:n perusoikeusvirasto FRA:n johdolla.

Tietoa on Suomessa tuotettu viime vuosina runsaasti yhdenvertaisuuden toteutumisen eri osa-alueista. Esimerkkejä tutkimuksesta ovat ministeriöiden erillisselvitykset, tutkimuslaitosten väestötutkimukset, erilaiset barometrit, tilastokatsaukset ja tutkimuskoosteet. Oikeusministeriö on julkaissut Syrjintä Suomessa 2020-2023 –tutkimuskatsauksen, joka antaa poikkileikkauksen tarkastelujakson aikana julkaistuun tutkimustietoon.

Tarkastelujaksolla on käyty runsaasti keskustelua tiedonkeruun kehittämisestä ja haasteiden ratkaisemisesta. Keskeinen haaste yhdenvertaisuuden toteutumisen mittaamisessa on viranomaisrekistereiden taustatiedot, jotka määrittävät sitä, minkä muuttujien mukaan tietoja voidaan eritellä. Tutkitun tiedon merkitys nousi myös kesän kuulemiskierroksella esiin. Tilastollisen tiedonkeruun lisäksi koetaan tarvetta akateemisen tutkimuksen lisäämiselle, jotta tunnistetaan vahvemmin rasismiin johtavat mekanismit ja käytännöt.

Suomi on saanut aiheesta myös suosituksia ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä- esimerkiksi taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitealta vuonna 2021 saatu suositus kuvaa haastetta ja ratkaisumalleja: Sopimusvaltion tulee parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä, jotta se tuottaisi luotettavia, kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja ja jotta pystyttäisiin tunnistamaan ne ryhmät, jotka ovat muita heikommassa asemassa käyttäessään taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksiaan. Tältä osin komitea suosittelee myös, että sopimusvaltio a) soveltaa osallistavaa lähestymistapaa ja asianmukaisia menetelmiä kerätäkseen tietoja vaikeasti lasketta-

vista, syrjäytyneistä väestöryhmistä ja niistä ihmisistä, jotka voivat jäädä perinteisten kotitalouksiin kohdistuvien tutkimusten ulkopuolelle; ja b) käyttää itsemäärittelyn periaatteen pohjalta sijaismuuttujia kiertääkseen lailla säädetyn kiellon, jonka mukaan tietoa ei saa kerätä etnisyyden perusteella.

Yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelman arvioinnissa suositeltiin lisäksi, että ryhmäkohtaisten erityiskysymysten tunnistamista tulisi vahvistaa lisäämällä tutkimusta eri ryhmien rasismikokemuksista ja että mahdollisimman moni toimiala kehittäisi tiedonkeruuta rasismista ja sen ilmenemisestä kyseisellä elämänalueella.

Toimenpideohjelman toimet:

- Asetetaan valtioneuvoston syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmä analysoimaan syrjintää koskevaa tutkimustietoa tiedonannon tavoitteiden tukemiseksi. (OM, VNK, 2024-2027)
- Tuotetaan tietoa yhdenvertaisuustiedonannon tueksi syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmässä tunnistettujen tarpeiden mukaisesti. (VNK, OM 2024-2027)
 - Vuonna 2024 tutkimus viranomaiskäyttöön ulkomaalaistaustaisten turvallisuuden ja osallisuuden kokemuksista.
 - Hyödynnetään VNK:n ja Tilastokeskuksen toteuttamaa Kansalaispulssia koko väestön näkemysten keräämiseksi.
 - Vuonna 2025 selvitetään eri uskontokuntiin kuuluvien määrää ja kokemuksia yhdenvertaisuudesta Suomessa.
 - Vuonna 2026-2027 toteutetaan tutkimus yhdenvertaisuuden edistämisen toimista ja niiden yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta.
- Julkaistaan valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurantaa tukeva verkkosivusto www.perusoikeusseuranta.fi ja tuotetaan verkkosivun sisältöjen perusteella analyysiraportteja tiedonannon tavoitteiden tukemiseksi. (VNK, OM, 2024-2027)

4.4 Eri väestöryhmien väliset suhteet valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla

Väestösuhteiden näkökulmasta voidaan tarkastella valtaväestön ja vähemmistöjen välisiä suhteita sekä eri väestöryhmien keskinäisiä suhteita. Väestösuhteet katsotaan toimivaksi, jos eri ryhmät ja eri ryhmiin kuuluvat ihmiset suhtautuvat toisiinsa kunnioittaen, kykenevät olemaan vuorovaikutuksessa, ja jos yhteiskunta ja oma osallistuminen siihen koetaan turvallisenä ja yhdenvertaisena taustoista riippumatta.

Valtioneuvostossa on kehitetty väestösuhdepolitiikkaa vuodesta 2010 brittiläisen good relations measurement frameworkin pohjalta. Väestösuhdepolitiikalla tarkoitetaan politiikkaa, jonka tavoitteena on lisätä myönteistä vuorovaikutusta ja luottamusta ryhmien välillä ja ennaltaehkäistä ja ratkaista väestösuhteisiin liittyviä konflikteja. Väestösuhdepolitiikka kiinnittää huomiota myös ryhmien yhteiskunnallisiin asemiin ja mahdollisiin epätasa-arvoisiin asetelmiin.⁹

Yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelma sisälsi tavoitteen väestösuhdepolitiikan kehittämiseksi. Tämän puitteissa käynnistettiin pilottihanke, joka tarjosi rahoitusta alue- ja paikallistason toimintoihin hyvien väestösuhteiden edistämiseksi. Käytännössä pilottihankkeen toimet toimeenpanivat laajemminkin toimintaohjelman tavoitteita alue- ja paikallistasolle ja toivat yhteen eri toimijoita pohtimaan alueellisia haasteita ja toimia niiden ratkaisemiseksi.

Toimintaohjelmasta tehdyn arvioinnin suosituksissa todettiin, että hyvien väestösuhteiden -pilottihankkeen toiminnot olivat erittäin tärkeitä toimintaohjelman alueellisen ja paikallisen tason toteuttamisen näkökulmista ja kyseisen kaltainen toiminta tulisi ottaa mukaan myös tuleviin rasisminvastaisiin toimintaohjelmiin niiden alueellisen ja paikallisen vaikuttavuuden turvaamiseksi.

⁹ <https://rm.coe.int/raportti-kotoutumis-ja-vaestosuuhdepolitiikan-tilannekatsaus-suomessa-/1680ab3d68>

Toimenpideohjelman toimet:

- Tuetaan saamelaiden ja viittomakielisten totuus- ja sovintokomissioitten työtä mm. tukemalla tulosten jalkauttamista (viestintä ja tapahtumat). (VNK, OM, 2024-2027)
- Suoritetaan arviointi ETNO:n toiminnan ja rakenteen kehittämiseksi (nykytilanne, tulevaisuus), toimintaympäristö, tarkoitus, tehtävät, organisoituminen ja resurssit. (OM, ETNO 2024)
- Tuetaan Uudenmaan ELY-keskuksen Hyvien väestösuhteiden hankkeen puitteissa laadittujen alueellisten toimintasuunnitelmien toimeenpanoa. (OM, VNK, 2024-2025)
- Kehitetään väestösuhteita vahvistavaa yhteisölähtöistä työskentelyä museoalalla. Valmistellaan kehittämissuunnitelma OM:n ja Kansallismuseon kanssa. (OM, OKM, 2025-2027)

4.5 Muut toimet

- Koulutetaan ammattilaisia ja lisätään tietoisuutta kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisystä. Parannetaan ilmiön tunnistamista ja siihen puuttumista. Lisätään yhteistyötä yhteisöjen kanssa ja vahvistetaan Etnisten suhteiden neuvottelukunnan roolia tietoisuuden lisäämisessä. Lisäksi pyritään vahvistamaan tietopohjaa ilmiöstä. (TEM, OM, STM)
- Valmisteilla olevalla uhripoliittisella toimenpideohjelmalla edistetään tukitoimia järjestelmällisen häirinnän uhreille. (OM, 2024-2026)
- Kehitetään Ankkuri-toimijoiden osaamista toteuttamalla valtakunnallista jatkokoulutusta. (SM/POLAMK, 2025)
- Oikeusministeriö on valmistellut hallituksen esityksen uudistetusta saamelaiskäräjälaista kansliapäällikkö Timosen toimikunnan työn pohjalta

yhteistoiminnassa Saamelaiskäräjien kanssa. Hallitus antoi esityksen saamelaiskäräjälain muutoksiksi eduskunnalle 14.12.2023. (OM, 2024)

5 Kasvatus ja koulutusjärjestelmä sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikka

Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ohjaavat koko koulutuspolitiikkaa varhaiskasvatuksesta alkaen. Kansalliset varhaiskasvatussuunnitelmien sekä opetussuunnitelmien perusteet sisältävät arvopohjan, joihin kuuluvat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, ihmisoikeuksien kunnioitus ja kestävä kehitys. Koulujen ja muiden oppilaitosten rooli tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä korostui myös tiedonannon kuulemiskierroksella. Lausunnoissa nousi esiin, että yhdenvertaisuusteemoista tulisi opettaa ja puhua perusasteelta alkaen läpi koko kouluajan.

Tasa-arvolaissa ja yhdenvertaisuuslaissa säädetään velvollisuudesta edistää sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, ehkäistä häirintää ja tehdä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Suunnitelmavelvoite on laajentunut viime vuosina, viimeksi velvollisuus laajeni varhaiskasvatuksen toimipaikkoihin.

Vastuu täydennyskoulutuksesta on varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä. Opetushallitus rahoittaa vuosittain opetushenkilöstön täydennyskoulutusta. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat kuuluneet rahoituksen painopistealueisiin.

Opetus - ja kulttuuriministeriön asettama valtakunnallinen Opettajankoulutusfoorumi on edistänyt vuonna 2022 julkaistun Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman toimeenpanoa. Kehittämisohjelman tavoitteena on vastata opettajankoulutuksen uusiin tarpeisiin 2020-luvun toimintaympäristössä ja siinä on huomioitu mm. yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyviä haasteita. Opettajankoulutusfoorumi jatkaa toimintaansa vuosina 2024-2027.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on ohjeistanut korkeakouluja laatimaan omat saavutettavuussuunnitelmansa korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelman (Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua) yhteisten

suuntaviivojen pohjalta vuoden 2022 aikana. Jatkossa korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelmien tavoitteiden toteutumista seurataan osana korkeakoulujen ja opetus- ja kulttuuriministeriön välistä ohjausprosessia.

Monet tutkimukset ovat antaneet viime vuosina viitteitä siitä, että yhdenvertaisuuteen liittyvästä lainsäädännöstä ja ohjeistuksista huolimatta kasvatuksen ja koulutuksen rakenteissa esiintyy paikoin syrjintää ja rasismia, mikä heijastuu koulupolun ja ammatinvalinnan kautta myös muuhun elämään. Eriarvoistumista ilmentäviä esimerkkejä ovat esimerkiksi se, että vuonna 2019 julkaisutussa kansainvälisessä PISA-vertailussa maahanmuuttajien ja valtaväestön PISA-tulosten ero on Suomessa OECD-maiden suurin.¹⁰ Vaikka nämä erot eivät suoraan kerro rasismien tai syrjinnän ilmenemisestä koulutusjärjestelmässä, tulokset ovat huolestuttavat yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutuksen näkökulmasta. Viime vuosina on keskusteltu runsaasti siitä, että maahanmuuttajaoppilaita on ohjattu Suomi toisena kielenä -opetukseen riippumatta siitä, ovatko oppilaat syntyneet Suomessa tai oppineet suomen kielen jo varhaislapsuudessa. Opetushallitus on käynnistänyt runsaasti toimia tähän puuttumiseksi, mm. selvittänyt ongelman laajuutta ja järjestänyt aiheesta täydennyskoulutusta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemä selvitykseen vastanneet afrikkalaistautaiset suomalaiset kertoivat, että syrjintää esiintyy ja sitä joudutaan kohtaamaan kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja aina korkeakouluun asti. Lähes kolmasosa koulutuksessa syrjintää kokeneista vastaajista oli kokenut syrjintää jo ennen kouluikää varhaiskasvatuksessa.¹¹

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksien komitea suositti Suomelle vuonna 2021, että koulujen opetussuunnitelmiin tulisi sisällyttää yhdenvertaisuuden edistäminen. Lisäksi tulisi kouluttaa opetushenkilöstöä yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta, panna täytäntöön toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa

¹⁰ Esiselvitys rakenteellisesta syrjinnästä : Syrjinnän tunnistaminen ja seuraaminen yhteiskunnan eri osa-alueilla, OM, 2023, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165023>

¹¹ Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä, yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2020

ja oppilaitoksissa, sekä turvata kaikkien lasten oikeus inklusiiviseen opetukseen. Tuoreen Eurobarometrin¹² suomalaista vastaajista 94% piti tärkeänä, että koulujen oppituntien ja oppimateriaalien sisältää tietoa rasismista.

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmasta tehdyssä arvioinnissa todettiin, että konkreettisten tavoitteiden ja toimenpiteiden tunnistaminen voi edellyttää syventymistä rajatumpaan määrään elämäalueita. Siten vaikuttamiskanavia ja toimenpiteitä voidaan suunnitella kaikki hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan tasot leikkaavina kokonaisuuksina. Tämän suosituksen toimeenpanemiseksi toimenpideohjelman puitteissa toteutetaan kyseisenlainen kokonaisvaltainen kehittämisohjelma koulutuksen ja opetuksen alalla.

5.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Suunnitellaan ja toteutetaan koko koulutusjärjestelmän kattava tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelma. Kehittämisohjelman tavoitteena on tukea ja seurata lakisääteisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimista ja parantaa niiden vaikuttavuutta tasa-arvon yhdenvertaisuuden edistämisen välineenä. (OKM, 2024-2027)

Erityistoimet nuorten yhdenvertaisuuden parantamiseksi

Vahvistetaan nuorisoalan yhdenvertaisuusosaamista osana valtakunnallisen nuorisotyön ja –politiikan ohjelman ja osaamiskeskusten toimeenpanoa. (OKM, 2024-2027)

Toteutetaan selvitys varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien tueksi ja tietopohjan kartuttamiseksi. (VNK, OKM, STM/Lapsistrategia, 2024-2025)

Kehitetään harrastamisen Suomen mallin –kehittämishankkeiden kautta harrastusten ohjaajien ja valmentajien pedagogista osaamista mm. yhdenvertaisuudessa ja syrjimättömyydessä. Lisäksi rahoitettavien hankkeiden kautta edistetään lasten ja nuorten yhdenvertaisia

¹² Discrimination in the European Union - joulukuu 2023 - - Eurobarometer survey (europa.eu)

harrastamismahdollisuuksia. (OKM/järjestöt/kunnat/Taideyliopisto, 2024-2027)

5.2 Yhdenvertaisuuden, syrjimättömyyden ja tasa-arvon sekä ihmisoikeuksien toteutuminen liikunnan, urheilun ja nuorisotyön alalla

Liikuntaa edistäviltä järjestöiltä on edellytetty valtionavustushaussa ajantasaisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ja niiden toimeenpanon seurantaa. Vuodesta 2021 alkaen vastuullisuuskokonaisuus on laajentunut ja sen painoarvo avustusten määrän harkinnassa kasvanut. Vuoden 2024 aikana OKM tarkentaa liikuntaa edistävien järjestöjen valtionavustamisen vastuullisuuskriteereitä (yhtenä sukupuolten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus), arvioi järjestöjen vastuullisuustoimet ja jatkaa arvioinnin huomiointia valtionavustusten määrän harkinnassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee myös liikunta-alan yhdenvertaisuushankkeita, ml. rasismia vastaista toimintaa sekä alan tutkimusta.

Myös nuorisolaki edellyttää valtionavustusta saavilta organisaatioilta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suunnitelmallista edistämistä. Nuorisojärjestöjen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnittelusta julkaistiin raportti vuonna 2022. Sen mukaan useimmilla järjestöillä suunnitelma on tehty ja se on vaikuttanut toimintaan. Yhdenvertaisuuden edistämisen vaatimukset ja velvoitteet koetaan kuitenkin epäselviksi. Toimijat ovat myös epätietoisia siitä, mistä työhön saisi tukea.

Toimenpideohjelman toimet:

- Tarkennetaan liikuntaa edistävien järjestöjen valtionavustamisen vastuullisuuskriteereitä (yhtenä sukupuolten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus), arvioidaan järjestöjen vastuullisuustoiminta ja jatketaan arvioinnin huomiointia valtionavustusten määrän harkinnassa (15 %). (OKM, 2024 arviointi, 2024 – 2027 määrän harkinta)

- Vakiinnutetaan ja laajennetaan Et ole yksin -toiminta (hallitusohjelman ja valtioneuvoston tiedonannon 2/2023 mukaisesti). (OKM, 2024-2027)
- Jatketaan nuorisoalan yhdenvertaisuuden edistämistä nuorisolain tavoitteiden mukaisesti. (OKM, 2024-2027)

5.3 Yhdenvertaisuus ja moninaisuus taiteen ja kulttuurin sekä vapaa-ajan toiminnassa

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategian 2025 mukaisesti Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmä on valmistellut linjauksia ja toimenpide-ehdotuksia liittyen moninaisuuden, suunnitelmallisen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden lisäämiseen taiteen ja kulttuurin toimialalla. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2023 julkaistuun toimenpideohjelmaan on koottu kuusi toimenpidekokonaisuutta, joiden avulla edistetään kulttuurista moninaisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kulttuuripolitiikassa, hallinnonalan virastoissa, kansallisissa taidelaitoksissa sekä yhteistyössä kulttuurialan yhteisöjen kanssa. Opetus- ja kulttuuriministeriö edellyttää valtionavustushaussa, että taiteen ja kulttuurin yhteisöt ottavat toiminnassaan huomioon tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain. Vuodesta 2025 hakijoilta edellytetään vastuullisuussuunnitelmaa, jonka tulee pitää sisällään myös tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviä toimia yhteisön toimialalla.

Kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisuustyön edistämistoimia tukee vahvasti viimeaikaiset selvitykset, joiden mukaan vähemmistöryhmiin kuuluvat taiteen ja kulttuurin toimijat ovat kokeneet työssään epäasiallista kohtelua, rasismia ja syrjintää. (Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat Suomessa, Moninaisuusraportti, Cupore, 2023, Näyttelijäliiton selvitys rasismista ja syrjinnästä, 2022, Avaus: Ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa, Cupore, 2020,)

Toimenpideohjelman toimet:

- Jatketaan taiteen ja kulttuurin alan eettisen ohjeistuksen toimeenpanoa ja kehittämistä. (OKM, järjestöt, 2024-2027)
- Sovitaan kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden painopisteistä, käytännön toimenpiteistä ja niiden seurannasta tulossopimuskaudella 2024-2027. (OKM, virastot)
- Kehitetään vastuullista toimintaa tukevia kriteerejä, joilla edistetään ja seurataan hyvän hallinnon, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden sekä kestävä kehityksen toteutumista yhteisöjen toiminnassa osana valtionavustustoimintaa. (OKM, järjestöt, 2024-2027)
- Toteutetaan arvio kulttuurisen moninaisuuden ja rasisminvastaisen toiminnan valtionavustusten vaikuttavuudesta. (OKM, Taike, 2024-2025)
- Hyödynnetään kulttuurista moninaisuutta ja kestävä kehitystä edistävän dialogikortti-työkalun tarjoamat mahdollisuudet edistää yhdenvertaisuutta koulutustilaisuuksissa sekä käytännön työelämän kehittämisessä. (OKM, Taike, järjestöt, 2024-2027)
- Toteutetaan kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian mukaiset toimenpiteet, jotka mahdollistavat lähiluonnossa liikkumisen yhdenvertaisesti ja esteettömästi kaikille. (YM, STM, OKM, Metsähallitus, 2023-2030)

6 Työelämän yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

Työelämään pääsyllä on hyvin keskeinen rooli yksilön yhteiskunnallisen aseman ja osallisuuden rakentumisessa. Ulkomaalaistaustaisten työllisyysasteen ero verrattuna suomalaistaustaiseen väestöön on kaventunut, mutta eroa Suomessa syntyneiden työllisyysasteeseen oli vuonna 2022 edelleen miehillä 9,3 prosenttiyksikköä ja naisilla 21,6 prosenttiyksikköä.¹³ Tiedonannon kuulemiskierroksen lausunnoissa kaivattiinkin panostuksia erityisesti ulkomaalaistaustaisten naisten koulutuksellisten mahdollisuuksien parantamiseen sekä kielitaidon ja yhteiskuntaan osallistumisen kehittämiseen.

Nähtävissä on ollut myös työmarkkinoiden segregoitumista siten, että ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuina matalapalkka-aloilla. Tätä kuvastaa myös E2-tutkimuksen tulos, jonka mukaan arabiankielisistä 53 % ja venäjänkielisistä 45 % katsoi olevansa työhönsä ylikoulutettuja.¹⁴ Ulkomaalaisten työntekijöiden asema on suomalaistaustaisia haavoittuvampi, sillä he työskentelevät Tilastokeskuksen tietojen mukaan useammin epätyypillisissä työsuhteissa.¹⁵

Myös ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat kannustaneet Suomea toimiin työsyryntään puuttumiseksi. Esimerkiksi ECRI suositti vuonna 2019, että viranomaiset ryhtyvät voimallisiin toimiin läheisessä yhteistyössä asianomaisten yhteisöjen kanssa afrikkalaisperäisten syrjintäongelmaan puuttumiseksi ja sen torjumiseksi sekä asunto- että työmarkkinoilla. Naisten oikeuksien komitea CEDAW taas suositti vuonna 2022, että Suomen tulisi parantaa maahanmuuttajanaisten osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään, sekä pääsyä hyvin palkattuihin töihin.

¹³ Kotoutumisen kokonaiskatsaus, TEM, 2024 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165441/TEM_oppaat_1_2024_Kotoutumisen_kokonaiskatsaus_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁴ How different are we? Survey on identities, values and attitudes among the Finnish majority population and the largest ethno-linguistic minorities. 2020 <https://www.e2.fi/media/julkaisut-ja-alustukset/identiteetti-tutkimus/how-different-are-we.pdf>

¹⁵ Syrjintä Suomessa 2020-2023, OM, 2024

Kotoutumislain kokonaisuudistus astuu voimaan vuoden 2025 alussa. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttajien työllisyyttä, kielitaitoa ja osallisuutta, selkeyttää eri toimijoiden vastuuta, huomioida viranomaistehtävien siirtoja, vahvistaa monialaista yhteistyötä sekä vahvistaa työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien kotoutumista.

6.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Maahanmuuttajajärjestöjen työmarkkinoille siirtymistä edistetään hallitusohjelman mukaisesti maahanmuuttajajärjestöjen kotoutumiseen ja työllistymiseen osoitetulla viiden miljoonan euron lisäyksellä vuoden 2025 alusta lukien. (TEM, 2025 alkaen)

Toteutetaan/rahoitetaan alueellinen pilottihanke, jonka avulla tuetaan korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien pääsyä työharjoitteluihin, osaamistaan vastaaviin tehtäviin sekä yleistä urakehitystä. Hankkeen toteuttajina voivat olla esim. työllisyysviranomaiset, korkeakoulu tai/ja järjestötoimija. (2025-2026)

Osana TE-toimistoista kunnille siirtyville asiantuntijoille toteutettavaa koulutussarjaa toteutetaan koulutusosio yhdenvertaisuudesta ja monimuotoisuudesta työelämässä. Koulutusosio pitää sisällään sisältöjä mm. syrjimättömyydestä työnvälityksessä, monimuotoisuuden edistämisestä työpaikoilla sekä monikulttuurisuuden huomioimisesta rekrytoinneissa. (TEM, 2024-2025)

6.2 Muut työelämän monimuotoisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävät toimet

- Työelämän syrjimättömyyttä, monimuotoisuutta ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia edistetään TEM:n asettamassa työryhmässä vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllistymiseksi ja työelämäosallisuuden lisäämiseksi. Työryhmän tehtävänä on valmistella toimintaohjelma

vaikkeassa työmarkkina-asemassa olevien ryhmien työelämään osallistumisen lisäämiseksi ja seurata ohjelman toteutusta. (TEM, 2024-2027)

- Jatketaan IMAGO-valmennusta (IMAGO - IMAGO - TE-palvelut) Suomessa toimiville pienille ja keskisuurille yrityksille. Palvelu auttaa yrityksiä parantamaan liiketoimintaansa kehittämällä monimuotoista rekrytointia, monimuotoisen henkilöstön perehdytystä, työnhakijoita kiinnostavaa työnantajamielikuvaa ja sellaista yrityskulttuuria, jossa jokainen työntekijä voi viihtyä ja onnistua työssään. (TEM, 2024-2025)
- Tuotetaan ja julkaistaan työelämän yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnittelun videosarja työnantajien suunnittelun tueksi. (OM, STM, TEM, 2024)

7 Racistisen häirinnän ja väkivallan torjunta

Suomessa on valtioneuvoston tasolla pyritty viime vuosina kehittämään uusia ja tehokkaampia tapoja puuttua häirintään, syrjivään ja väkivaltaiseen puheeseen ja rasistiseen väkivaltaan. Työtä on koordinoanut oikeusministeriö, joka on hakenut kehittämistyöhön lisäresursseja EU-komission rahoitusohjelmista. Työn puitteissa on parannettu eri toimijoiden välistä koordinaatiota, yhteistyötä ja tiedonkulkua, tuotettu erillisselvityksiä ja järjestetty koulutuksia. Työn pohjalla on Against Hate –hankkeessa laaditut ja julkaistut toimintasuositukset, joissa on huomioitu eri toimijoiden roolit ja aiemmin toteutetut toimet.¹⁶

Suomi on saanut useilta ihmisoikeussopimuksia valvovilta elimiltä suosituksia viharikoksiin ja vihapuheeseen puuttumisesta. Suositukset kohdistuvat erityisesti tiedonkeruuseen ja seurantaan, laillisuusvalvojen koulutukseen, uhrien tukipalveluiden kehittämiseen sekä yleisen asenneilmapiirin muuttamiseen, jotta julkinen keskustelu ei osaltaan lietsoisi vihaa vähemmistöryhmiä kohtaan.

ECRI suositti maaraportissaan vuonna 2019 Suomelle, että viranomaiset vahvistavat vihapuheen vastaista reagointiaan perustamalla eri viranomaistahojen välisen työryhmän laatimaan kokonaisvaltaisen strategian rasistisen ja homo-/transfobisen vihapuheen muodostamaan ongelmaan puuttumiseksi tehokkaalla tavalla. Ryhmään tulisi kuulua asianomaisia viranomaisia sekä tasa-arvoelimiä, kansalaisjärjestöjä ja mahdollisuuksien mukaan joukkoviestinten edustajia.

¹⁶ Against hate -hankkeen suosituksia viharikosten ja vihapuheen vastaiseen työhön, OM, 2019

7.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Lisätään uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tietoisuutta syrjintään ja häirintään liittyvistä oikeussuojakeinoista. (OM, 2024-2025)

Selvitetään eri uskontokuntiin kuuluvien määrää ja kokemuksia yhdenvertaisuudesta Suomessa. (VNK, OM, OKM, 2026)

Asetetaan hyvän keskustelukulttuurin koordinaatioverkosto. OM, SM, LVM, Poha, Polamk, Tivi, 2024-2027

Erityistoimet nuorten yhdenvertaisuuden parantamiseksi

Tuotetaan koulutus rasistiseen syrjintään ja häirintään puuttumisen vahvistamisesta koulutuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelmaan. (OM, OKM, 2024-2025)

Suunnitellaan toimenpiteitä Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (Kavi) nuorten kohtaamaa vihapuhetta koskevan selvityksen perusteella. (VNK, OM, 2024-2025)

Tehdään selvitys yhteistyössä Pelipoliisi-hankkeen kanssa pelialustoilla tapahtuvasta syrjivästä ja rasistisesta puheesta ja toteutetaan toimenpiteitä selvityksen pohjalta. (OM, SM, 2024-2026)

7.2 Antisemitismin torjuntaan liittyvät toimet Suomessa

EU-komissio suosittaa jäsenvaltioille erillisen antisemitismin vastaisen toimintaohjelman laatimista. Suomessa valtioneuvoston antisemitismin torjuntaan tähtäävät toimet on sisällytetty tähän toimenpideohjelmaan. Antisemitismin vastaista työtä valtioneuvostossa johtaa oikeusministeriö. Työn edistämisen kannalta tärkeä työkalu on valtioneuvoston antisemitismiverkosto, jonka tarkoituksena on edistää aiheeseen liittyvää yhteistyötä ja tiedonvaihtoa. Myös yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelmasta tehdyssä arvioinnissa suositettiin,

että antisemitismiä purkavat toimenpiteet olisivat jatkossa hyvä ottaa vahvemmin mukaan rasisminvastaisiin toimintaohjelmiin.

Toimenpideohjelman toimet:

- Muutetaan vainojen uhrien muistopäivän nimi kansainvälisen käytännön mukaisesti holokaustin uhrien muistopäiväksi. (VNK, 2024)
- Selvennetään holokaustin kiellon kriminalisointi rikoslaissa. (OM, 2024-2026)
- Toteutetaan oikeudellinen selvitys natsismin ja kommunismin symbolien käyttämisen kriminalisoinnista. (OM, 2024-2025)
- Myönnetään valtionavustuksia Suomen juutalaisten seurakuntien turvallisuuden edistämiseksi (400 000 euroa/vuosi). (VNK, 2024-2027)

8 Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet

Yhdenvertaisuuslaki asettaa kaikille viranomaisille vahvan velvoitteen edistää yhdenvertaisuutta sekä toiminnassaan että henkilöstöpolitiikassaan. Edistämisen tulee perustua yhdenvertaisuustilanteen arviointiin ja toimet tulee koota suunnitelmaksi, jota seurataan ja päivitetään.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslaissa määriteltyjen edistämisvelvoitteiden noudattamista. Valtuutetun toteuttaman seurannan perusteella valtionhallinnon tasolla yhdenvertaisuussuunnittelussa on edelleen merkittäviä puutteita. Viranomaisista 65 % oli laatinut toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman. Viranomaisista, jotka ilmoittivat laatineensa toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman, 68 % kertoi suunnitelman perustuneen toiminnan vaikutustenarviointiin. Viranomaiset olivat harvoin sisällyttäneet kattavasti eri syrjintäperusteita lähtötilanteen arviointiin. Keskeinen laadullinen puute koski myös vaikutustenarvioinnissa käytettyjä menetelmiä, jotka hyvin harvoin käsittivät ihmisoikeusraporttien havaintojen tai suositusten hyödyntämistä (7 %) tai sellaisten syrjinnän vaarassa olevien henkilöryhmien kuulemista, joihin viranomaisen toiminta kohdistuu (9 %). Säännöllisesti henkilöstöään yhdenvertaisuusasioista koulutti vain 30 % virastoista. Virastoista 38 % ei ollut kouluttanut henkilöstöään yhdenvertaisuuskysymyksistä lainkaan. Johtotehtävissä olevien henkilöiden kouluttaminen yhdenvertaisuudesta oli virastoissa tätäkin harvinaisempaa.¹⁷

Samansuuntaisia haasteita on todettu muidenkin toimijoiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa. Runsaasti toimenpiteitä on toteutettu niin valtakunnallisella kuin alue- ja paikallistasollakin edistämisvelvoitteiden laadukkaan toimeenpanon tueksi. Näiden toimenpiteiden vaikuttavuudesta ei kuitenkaan ole tutkimustietoa.

¹⁷ Lähteenä yhdenvertaisuusvaltuutetulta saadut tiedot.

8.1 Teeman läpileikkaavat toimenpiteet

Uusilla avauksilla vauhtia yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Käsitellään kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten Suomelle antamat ratkaisut, päätelmät ja suositukset vuosittain, vuonna 2024 konseptin kehittäminen ja ensimmäinen kierros. Jatkossa käsittely ja siihen liittyvä viestintä vuosittain. (VNK, UM, 2024-2026)

Laaditaan koulutussuunnitelma erilaisista koulutuskokonaisuuksista poliittiselle johdolle ja virkamiesjohdolle, ja järjestetään koulutukset suunnitelman mukaisesti vuosittain vuodesta 2025 alkaen. (VNK, OM, STM, VM, 2024-2027)

Järjestetään valtion henkilöstöjohdolle ja -asiantuntijoille koulutusta monimuotoisuudesta ja anonyymistä rekrytoinnista. (VM, VNK, 2024)

Tuotetaan koulutus- ja taustamateriaali kv- ja EU-asioissa toimivien virkahenkilöiden käyttöön Suomen ihmisoikeuspoliittisesta linjasta, ja viestitään siitä sisäisen viestinnän keinoin. (VNK, STM, OM, 2024-2026)

8.2 Ministeriöiden tulosohtaus väylänä edistää hallinnonalojen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä

Tulosohtauksen yleinen kehittämisvastuu valtionhallinnossa kuuluu valtiovarainministeriölle. Valtionvarainministeriön koordinoimassa tulosohtaus- ja virastorakenneverkostossa sovitaan ministeriöiden kesken yhteisistä poikkileikkaavista tavoitteista. Yhdenvertaisuus on tunnistettu yhdeksi poikkileikkaavaksi teemaksi valtion virastojen tulosohtauksen kehittämisessä ja oikeusministeriö tuotti vuonna 2023 tähän liittyvän tukimateriaalin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kehittänyt työkalun, jonka avulla ministeriöt saavat tietoa yhdenvertaisuussuunnittelun toteutumisesta sekä tuen tarpeesta

oman hallinnonalansa virastoissa. Työkalun kehittämisprosessin aikana ministeriöiltä kysyttiin, millaista tukea ne tarvitsevat tulosohjausroolissaan. Vastusten perusteella tarvetta on muun muassa tiedolle tiedonkeruun hyvistä käytännöistä ja tueksi yhdenvertaisuuteen liittyvien kysymysten tunnistamisessa sekä yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnin suorittamisessa.

Toimenpideohjelman toimet:

- Ministeriöt huomioivat vuoden 2024 aikana käytävissä tulosneuvotte-
luissa sekä muussa tulosohjausprosessin puitteissa virastojensa
kanssa tapahtuvassa yhteydenpidossa hallituksen yhdenvertaisuustie-
donannon sekä valtion henkilöstöstrategian 2030 yhdenvertaisuutta
koskevat sisällöt. (OM, VNK, VM, 2024)
- Yhdenvertaisuuden edistämistä ministeriöiden tulosohjauksessa tue-
taan ja yhtenäistetään esittelemällä oikeusministeriön vuonna 2023
laatimaa tukimateriaalia sekä hallinnonalakohtaisia ohjauskäytäntöjä
ministeriöiden tulosohjaajien verkostossa. (OM, VNK, VM, 2024-2025)
- Selvitetään tulosohjauksen hyviä käytäntöjä ja vaikuttavuutta yhden-
vertaisuuden edistämiseksi Suomessa ja kansainvälisesti. (OM, VNK,
2024-2025)
- Tehostetaan olemassa olevien yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liit-
tyvien verkkokoulutusten hyödyntämistä ministeriöissä ja niiden hallin-
naloilla osana tulosohjausta. (OM, VNK, muut ministeriöt, 2024-
2027)

8.3 Yhdenvertaiset mahdollisuudet ja monimuotoisuus valtioneuvoston rekrytoinneissa ja työpaikkailmoituksissa

Valtion yhteisen henkilöstöstrategian 2030 yhtenä tavoitteena on uudistaa toi-
mintakulttuuria vastuullisuus, yhteisöllisyys, yhdenvertaisuus, monimuotoisuus
ja osallisuus huomioiden.

Virantäyttöä koskevissa ohjeissaan valtiovarainministeriö suosittelee, että viran hakuilmoituksessa toivotaan hakijoiksi eri ikäisiä ja eri sukupuolia olevia henkilöitä sekä kieli-, kulttuuri- tai muihin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä (ns. monimuotoisuuslauseke).

Valtioneuvoston kanslia on tuottanut raportin työnhaussa tapahtuvasta syrjinnästä. Raportissa on tarkasteltu erilaisia keinoja, joita yleisesti on käytetty rekrytointisyrjintään puuttumisen keinoina, kuten anonyymien rekrytoinnin lisääminen, monimuotoisuuslausekkeet, strukturoidut työhaastattelut, työpaikkailmoituksen tekstin esittäminen neutraalissa muodossa, monimuotoisuusjohtamisen kehittäminen ja yhdenvertaisuussuunnitelmat. Eniten tutkimustietoa on olemassa anonyymistä rekrytoinnista, joskaan tulokset eivät ole aina olleet positiivisia.¹⁸ Anonyymien rekrytoinnin kokeileminen voi kuitenkin auttaa HR-asiantuntijoita ja esihenkilöitä rekrytointiprosessien tarkastelussa ja mahdollisten omien ennakoasenteiden tunnistamisessa.

Valtion uudessa rekrytointijärjestelmässä virastoilla on mahdollisuus toteuttaa rekrytointi anonyymisti siten, että hakemusten käsittely tapahtuu täysin ilman henkilön tunnistetietoja.

Valtiovarainministeriö on tuottanut yhdessä henkilöstöjohdon foorumin monimuotoisuusyöryhmän kanssa monimuotoisuutta koskevan tukimateriaalin virastojen ja laitosten monimuotoisuusyöryhmien tueksi.

Toimenpideohjelman toimet:

- Käynnistetään uudelleen valtion henkilöstöjohdon foorumin monimuotoisuusyöryhmän työ tukemaan monimuotoisuusyöryhmä ja valtion henkilöstöstrategian toimeenpanoa virastoissa. (VM, 2024)
- Seurataan anonyymien rekrytoinnin käyttöönottoa valtion yhteisessä rekrytointijärjestelmässä. Kannustetaan kaikkia ministeriöitä testaamaan anonyymiä rekrytointia. (VM, VNK, 2024-2025)

¹⁸ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163080/VNTEAS_2021_27.pdf

9 Toimenpideohjelman seuranta ja arviointi

Toimenpideohjelmaa toimeenpannaan valtioneuvoston kanslian johdolla yhdessä muiden ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Työtä seuraa valtioneuvoston poikkihallinnollinen hankeryhmä. Työn etenemistä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan hallituksen puoliväliriihessä keväällä 2025, jolloin voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön uusia toimia hallituskauden toiselle puoliskolle. Puoliväliriitä varten laaditaan väliraportti, johon kootaan tietoa toimeenpanon toteutumisesta siihen mennessä, sekä mahdollisesti esiin nousseita kehittämistarpeita.

Sidosryhmien näkemyksiä toimenpideohjelman etenemisestä ja toimenpiteiden onnistumisesta ja vaikuttavuudesta kerätään asiantuntijoita hankeryhmän kokouksiin, vierailemalla erilaisissa aiheen kannalta keskeisissä verkostoissa ja työryhmissä kertomassa työn etenemisestä ja järjestämällä erillisiä sidosryhmätilaisuuksia. Erityisesti 4.2. –kappaleessa mainittu vuosittainen järjestöfoorumi palvelee toimenpideohjelman arviointia, ja antaa yhdenvertaisuutta edistävälle järjestöille mahdollisuuden antaa palautetta sekä vaikuttaa toimeenpanon suuntaan.

VNK TÄYTTÄÄ, MINISTERIÖN JULKAISUSARJAN NIMI JA JULKAISUN VUOSI : SARJANUMERO.